

Till STINT

Rapport från termin vid utländskt lärosäte inom ramen för Programmet
Excellence in teaching hösten 2011

Hans Ruin, Filosofi, Södertörns högskola, STINT Fellow vid Department of
Philosophy, Amherst College

Föreberedelser och planering

Omedelbart efter att jag fick beskedet om att jag var placerad på Amherst tog jag kontakt med den utpekade kontaktpersonen, Janet Tobin. Hon har från första stund varit en enastående vägledare genom denna process. Hon förmedlade kontakten med den ansvarige på filosofiinstitutionen Alexander George, och började ordna för min planeringsresa, som genomfördes i slutet av mars. Innan dess hade jag via epost diskuterat med Prof. George vad som kunde vara en lämplig kurs för mig att undervisa. Jag gav flera förslag och det bestämdes att det skulle bli kursen "Heidegger and the Phenomenological Tradition". Eftersom kurskatalogen för hösten skulle spikas blev det en snabb process, som också inkluderade att skriva en kort kursbeskrivning och sätta samman en preliminär litteraturlista. Under mitt planeringsbesök i mars visades jag runt av Tobin, som också tog av sin egen fritid för att köra mig runt i bil i trakten. Jag åt lunch med dekanen Gregg Call och jag bjöds på middag av mina kolleger vid filosofiska institutionen. På det hela taget var mottagandet vänligt och välorganiserat, och det visade att man tar samarbetet med STINT och Sverige på stort allvar. Under detta besök ordnade jag själv med hus, bankkonto, skolor för våra fyra barn och diverse andra mindre praktiska bestyr.

Uppgifter och ansvarsområden

Min huvuduppgift bestod i att ge en ordinarie kurs på högre nivå, en sk 300-kurs. Det innebär att föreläsa 2ggr/vecka 75 min under 14 veckor och att examinera. Vanligtvis är kurser på Amherst begränsade till max 25 studenter. Kursen blev

dock översökt och jag fick möjlighet att bestämma om vi skulle göra ett överintag, vilket jag accepterade, så jag kom att undervisa ca 30 studenter. Amherst ingår i ett konsortium med fyra andra närliggande colleges och jag hade studenter från samtliga fyra övriga campus, Smith, Holyoke, University of Massachusetts samt Hampshire College. De ordinarie anställda ger 2 sådana kurser per termin, så jag gjorde motsvarande en halvtid. Därtill var jag inbjuden att delta i institutionens ordinarie möten, ca 1 möte varannan vecka (som jag deltog i vid några tillfällen), samt de möten för hela fakulteten som äger rum normalt 3 per termin. Jag ombads också att vara med och organisera ett högre seminarium för institutionens lärare, som träffades några gånger under terminen. Jag deltog också aktivt i institutionens egen externa gästföreläsningsserie. Därtill inbjöds jag att hålla en öppen gästföreläsning om min egen forskning, som annonserades över hela campus och som blev förhållandevis välbesökt.

Aktiviteter under terminen

Jag har deltagit i ett antal högtider, dels Convocation som alltid inleder höstterminen, då all akademisk personal i högtidsdräkt samlas i campus-kapellet tillsammans med nyantagna studenter. I år var det särskilt högtidligt eftersom colleget också välkomnade en ny rektor, Bidy Martin. För henne ordnades även en särskilt välkomstceremoni senare under hösten. Terminen avslutades med att hon tog emot all personal på en cocktail i rektorsbostaden. Jag har också deltagit i flera lunchmöten för nyanställda lärare som ordnats under hösten, då samtliga administratörer presenterar sig och colleget, och alla de stödfunktioner som finns. Därtill deltog jag i en frukost för potentiella nya studenter som colleget bjuder in varje höst i sin strävan att åstadkomma "diversity" genom aktiv rekrytering från socialt utsatta miljöer. Jag deltog också i några av de aktiviteter som biblioteket ordnade för nya lärare, liksom den visning av konstmuseet som ordnades för att inspirera lärare att använda sig av samlingarna i sin undervisning. Därtill sökte jag upp flera nyckelpersoner under hösten för att intervjua dem om deras arbete och erfarenhet av att verka inom denna miljö, däribland Austin Sarat som byggt upp en deras mångvetenskapliga profilmiljö Critical Legal Studies, samt den nya rektorn Bidy Martin, som är en på många

imponerande ledargestalt i det amerikanska högskolelandskapet, med en stor personlig tilltro till liberal arts som en grund för personlig växt och ett aktivt medborgarskap. Jag hade även tillfälle att samtala ingående med Sheldon Rothblath, som bor i Amherst under höstarna, och som var med och byggde upp programmet en gång i tiden tillsammans med Roger Svensson. Lärdomarna från dessa samtal ligger till delvis till grund för det följande.

Viktigaste lärdomar

Hösten har framför allt präglats av min egen undervisning. Med en ovanligt stor grupp och två föreläsningar i veckan och examination, både muntlig och skriftlig, samt öppen mottagning två timmar i veckan, har kontakten med studenterna tagit mycket tid och personligt engagemang. Undervisningstätheten för studenter inom humaniora och samhällsvetenskap vid ett lärosäte som Amherst är ju ca fyra gånger så hög som för motsvarande studenter i Sverige. Här finns också ett annat fokus på studenternas lärande, och framför allt på att hjälpa dem förbi hinder. Genomströmningen är i princip hundra procentig, att jämföra med den ca 70% genomströmning som vi har inom humaniora i Sverige. Skälen till detta är flera. Men en avgörande komponent är självfallet att här är alla inriktade på sina studier. De bor på campus och får mat på campus, och förväntas inte arbeta mer än för fickpengar med extra sysslor som colleget tillhandahåller. Så fort en student visar tecken på att tappa i studieresultat och prestation finns ett väl utbyggt system för att fånga upp personen i fråga. Det gör att man som lärare också på ett helt annat sätt dras in i ett personligt ansvar för varje enskild student.

I Sverige skulle jag normalt ge denna kurs med ungefär samma antal timmar per vecka men över ca halva perioden. Att träffa samma studenter kring samma material över en hel termin var mer krävande. Vad innehållet beträffar är jag dock inte säker på att den lägre tiden gjorde kursen bättre. I Sverige skulle studenterna samtidigt ha maximalt en annan parallell kurs, medan här läser de fyra kurser parallellt. Det gör att de måste fördela sin koncentration på flera uppgifter samtidigt. Läroprocessen blir något mindre effektiv vad gäller det enskilda stoffet, samtidigt som det sannolikt är mer intellektuellt stimulerande och utmanande sett som helhet.

Det stora antalet träffar med studenterna tvingade också fram en fördjupad reflektion om alternativa pedagogiska former, bland annat passade jag på att utnyttja konstmuseet för en föreläsning i filosofi, vilket var en rolig och värdefull erfarenhet. Inom ramen för kursen fick jag också anledning att tänka mer över kulturell och språklig översättning. Den text jag undervisade på var en ny engelsk översättning av ett tyskt original som i sig är ganska svårtillgängligt och svåröversatt, vilket föranledde en hel del arbete kring hur man rör sig mellan språk. De amerikanska studenterna vid Amherst har trots mycket höga betyg från highschool generellt sämre språkkunskaper än svenska gymnasister.

Den kanske mest framträdande erfarenheten som lärare och forskare hade dock att göra med den uppdelning som finns inom filosofiämnet sedan många decennier, mellan så kallad analytisk och kontinental filosofi. I Sverige har jag engagerat mig intensivt, först på SU och senare på SH för att föra in mer av den kontinental-europeiska filosofin inom ämnet, så jag är van att förhålla mig till denna diskussion. Det var lite förbluffande att upptäcka hur grundmurad denna uppdelning fortfarande är här, i synnerhet inom det system av colleges och universitet som Amherst ingår i. Den analytiska filosofin, och därmed en viss "analytisk identitet" bland lärarna var påtaglig, liksom en frustration bland studenterna att inte få undervisning inom centrala delar av den filosofiska traditionen, som tysk idealism, fenomenologi, hermeneutik och modern fransk filosofi. Ett skäl till att kursen var så populär är att detta stoff sällan undervisas här. Också bland kolleger från andra institutioner, i synnerhet Black studies, Critical Legal Studies och Political science, upplevde jag en viss irritation över att filosofiämnet var så hårt nischat mot en viss lärobyggnad och undervisningspraxis. Min kurs kom på så vis att ingå i en pågående debatt på campus om ämnets inriktning och utveckling. Inom filosofiämnet på Amherst finns bland vissa av kollegerna en vilja att öppna sig mot ett större och mer pluralistiskt utbud, vilket inbjudan till mig att undervisa denna kurs också vittnar om.

Jämförelse mellan utländskt och svenskt lärosäte

Det är intressant att jämföra ett lärosäte som Amherst college med Södertörns högskola. I många avseenden är de varandras motsatser och kan därmed

kontrastivt belysa varandra, men vid närmare granskning visar sig också ett antal viktiga likheter, som gör att den förväntade bilden av dem båda kan förskjutas. Amherst är ju ett anrikt lärosäte, grundat på 1820talet, och som med hjälp av stora donationer genom åren, delvis genom en mycket framgångsrik alumniverksamhet, byggt upp ett stort eget kapital som gör dem helt självständiga i förhållande till staten. De tar ut höga avgifter för de betalande studenterna (ca 50 000 USD/år), men uppemot hälften av studenterna är på olika former av stödformer, där många får all undervisning och logi betalda från högskolans egen kapitalavkastning. Varje år tar man in ca 400 nya studenter, så det sammanlagda studentantalet ligger konstant kring 1600. Södertörn är ett nytt lärosäte, inte ens tjugo år fyllda. Det är helstatligt, och öppet för alla som kvalificerar sig akademiskt. Trots att det är ett litet lärosäte jämfört med andra universitet i Sverige, så är det med sina 8000 studenter betydligt större än Amherst. Undervisningen bekostas helt med statliga medel. Däremot har högskolan en ovanlig finansieringsform med svenska mått mätt, eftersom den stöds av den fristående stiftelsen Östersjöstiftelsen, som finansierar merparten av forskningen och viktiga delar av infrastrukturen. Denna delvis stiftelsebaserade ekonomi gör att den lite mer påminner om Amherst Colleges situation än vanliga svenska lärosäten.

Samtliga lärare vid Amherst College är disputerade och rekryteras på både forsknings- och undervisningsmeriter. Påtagligt många har sina examina från de kända forskningsuniversiteterna på östkusten, som Princeton, Harvard, Cornell, eller Columbia. Även om yrkesuppgiften i första hand är att verka som lärare, så förväntas man fortsätta med sin forskning. Att man tar detta på allvar visas inte minst i de stora investeringar som fortlöpande görs i de mest kostnadskrävande forskningsdisciplinerna som kräver laboratoriemiljöer, som Fysik och Kemi. Genom tenure-systemet har lärosätet möjlighet att efter ett antal års provotid låta en lärare bli fast anställd. Då är det viktigt att ha höga dokumenterade forsknings- och undervisningsmeriter, som granskas inte bara av lärosätet utan även av externa bedömare. Södertörn har en ovanligt hög andel disputerade lärare med svenska mått mätt, ca 75%, och inriktningen är i första hand på undervisning, samtidigt som man förväntar sig att lärare ska bedriva forskning, dock med egna medel. Lärare vid Amherst har ett undervisnings- och

administrationsuppdrag som i grova drag motsvarar 75% av en svensk heltidstjänst, vilket lämnar en del tid för forskning i tjänsten. Därtill erbjuds man en betald forskningstermin var sjätte termin, en sk sabbatical. Man kan också söka mer forskningsledigt om man hittar egen finansiering, vilket dock inte är lika vanligt i USA som i Sverige.

Amherst College har till skillnad från många liberal arts miljöer inte något fast curriculum som alla studenter förväntas följa. Förutom att man måste ta ett så kallat first year seminar som ofta har en mer allmän inriktning, så kan man i princip välja att specialisera sig från första början på ett eller några huvudämnen (Major). De flesta förefaller dock utnyttja möjligheten till mer brett upplagda studier. Man "deklarar" inte sin Major förrän mot slutet av tredje året och ägnar sedan en stor del av det sista året till ett mer omfattande examensarbete inom denna disciplin. Det mest näraliggande sättet att studera i Sverige är det som kallas att läsa "enstaka kurser", det vill säga då man samlar ihop till en egen Fil Kand eller Fil Mag (3 eller 4 års studier), med ett huvudämne, inom vilket man skriver en längre examensuppsats (C- eller Magisteruppsats). Skillnaden är dock att dessa studenter i det svenska systemet i regel tillåts driva runt på egen hand utan övergripande studievägledning, och därmed ges ett helt annat eget ansvar för sin examen än amerikanska liberal arts studenter, som bedriver liknande slags studier, men inom ramen för ett mer organiserat och övervakat program.

Inför varje ny termin tillverkas en ny utbildningskatalog, med en blandning av fasta återkommande kurser och nya kurser. Vissa lärare har sina stående säkra kort, populära kurser som återkommer år efter år. Andra utnyttjar möjligheten att i princip själva välja ämnen som intresserar dem, som stöd för egen forskning eller bara för egen förkovran. Den gamla idén om lärofrihet respekteras. Det är något som vi inom mitt ämne värnat om att bevara också inom det svenska systemet, men som på många håll inte förekommer i lika hög grad. Anpassning till en standardiserad europeisk utbildningsorganisation gör det svårare att vara flexibel och att improvisera ihop nya kurser från en termin till en annan på samma sätt som vid Amherst College. Här är det uppenbart att de ekonomiskt och universitetspolitiskt mer självständiga amerikanska lärosätena kan upprätthålla en äldre universitetskultur som det finns anledning att värna om också i Sverige.

Överhuvudtaget har lärarkåren en hög ställning, även om det på Amherst liksom i Sverige förekommer vissa klagomål om att administrationen har för mycket att säga till om. Jämfört med ett lärosäte som Södertörns högskola är relationen mellan administration och undervisande personal annorlunda, med en tydligare betoning på att administrationen ska vara en stödfunktion för undervisningen som själva kärnan i uppdraget. Relationen mellan studenter och lärare är också mer hierarkisk än i Sverige, i synnerhet om man jämför med ett nytt lärosäte som Södertörns högskola. På Amherst tilltalas lärarna med "professor" och tonen är överlag mer hövisk och respektfylld.

Vad gäller examination så har andra ämnen sannolikt mer varierade examinationsformer, men jag hade inte tillfälle att fördjupa mig i detta. Inom filosofiämnet rörde det sig i första hand om att skriva examensuppsatser av varierande längd, mellan 2-4 per kurs och termin, beroende på omfattning. När det gäller teknikanvändning så är också filosofiämnet sannolikt en dålig värdemätare. Det är ett ämne som odlar en gammaldags föreläsnings/seminariekultur, utan tekniska hjälpmedel. Man använder sig dock numera av en kursweb, som underlättar kommunikation inom en kurs. Distansutbildning förekommer i mycket liten skala och är inte något som man planerar att utvidga. Hela idén bakom miljön är ju att samla studenter i en campusmiljö, där man tas om hand på ett sätt som inte förekommer på svenska lärosäten. Colleet erbjuder ett substitut för den egna familjen, vilket också bygger starka, i många fall livslånga relationer mellan studenter och deras college, liksom mellan studenter inbördes.

En viktig del av den amerikanska kulturen överlag är ett ideal om att verka i en samhällelig anda, "community spirit". Det är en anda som samhället i stort lider viss brist på, åtminstone om det översätts till beredvillighet att betala skatt för gemensamma angelägenheter. Men den lever starkt inom vissa segment av kulturen, däribland inom akademien. På Amherst College finns en särskild avdelning som arbetar med aktiviteter mot det omgivande samhället, som samhällstjänst i skolor och hjälpcentraler, och konkreta åtgärder som matprogram för de mest utsatta grupperna. Studenterna förväntas engagera sig i någon form av utåtriktad verksamhet, och att man har gjort det redan under gymnasiet är en merit vid antagningen.

Frågan om yrkesanpassning av utbildningen är särskilt intressant att jämföra, i synnerhet som detta är en central angelägenhet för många svenska lärosäten. På ytan skiljer sig här både retorik och praktik vid Amherst college från hur det låter på Södertörns högskola. Man hör inte uttryck som "employability", och man ser det inte som sin uppgift att leverera en utbildning som ska leda till omedelbart konkret yrkeskompetens. En college-utbildning är för många en start på en vidare utbildningsväg, som planerar att efteråt gå vidare till mer professionellt orienterade utbildningar, som jurister, ekonomer, läkare, arkitekter, eller lärare. Anledningen att man kan ta lättare på denna yrkesanpassning än vid svenska universitet och högskolor är att en grundutbildning inom vårt system för många är den slutgiltiga högre utbildningen. Det finns också en social dimension som är viktig att ta med i bilden. Amherst College tillhör en exklusiv grupp av prestigefyllda colleges som bara genom sitt namn anses borga för kvalitet. Arbetsgivare kan i regel utgå från att en student som lyckats ta sig in på detta lärosäte redan har kvalifikationer som är högre än genomsnittet. Därtill finns också en kåranda bland äldre elever, där man välkomnar sina egna. Genom sin långa tradition och väl uppbyggda nätverk av alumni så har colleet redan från början försäkrat sina studenter om att det kommer att gå väl för dem om de inte missköter sig. I ett samtal uttryckte sig en kollega så: vad vi gör är att utbilda en elit med "higher order intellectual faculties", till vilka hör kreativitet, fantasi, problemlösning och gott omdöme.

Även om Södertörns högskola mestadels befinner sig långt ifrån samhällselit-nätverk, så fortfarande en ambition att skapa generella utbildningar som just ska ge allmänna intellektuella färdigheter, samtidigt som man alltmer betonar "anställbarhet", på ett sätt som inte alltid är så väl genomtänkt. Själva tilliten på Amherst colle till värdet av dessa slags generella intellektuella färdigheter, och att både studenter och deras familjer är beredda att betala så högt för att få ta del av dem, är därför i sig fascinerande och inspirerande att ta del av.

Påverkbara och icke påverkbara skillnader och möjliga förändringar

Skillnaden i ekonomiska förutsättningar sätter självfallet en definitiv gräns för vad som är möjligt att överföra från en plats som Amherst College till en svensk

statligt finansierad högskola. Också den speciella sociala konstellation inom vilken Amherst college är verksamt gör miljön unik. Själva idén att en utbildningsanstalt också tar ansvar för studenternas liv, deras boende, hushåll och idrottsverksamhet, är därtill varken möjligt eller önskvärt att försöka överföra till svenska förhållanden. Vad som däremot är möjligt att påverka i långa loppet är en förändrad syn på vad en kvalificerad humanistisk-samhällsvetenskaplig grundutbildning kräver i form av lärarledd undervisning, studentgrupper, och individuell handledning, liksom värdet av att kombinera studier inom naturvetenskap med humaniora.

Överlag är det också möjligt att med de framgångsrika liberal arts-miljöerna som förebild verka för att stärka den fria grundutbildningen inom det svenska systemet, där systemet med enstaka kurser kan ges större resurser och administrativt stöd. Det är också möjligt att argumentera för att även utbildningar som syftar mot en profession har skäl att bredda sitt grundläggande kursutbud, för att i högre grad också ta ansvar för att uppöva högre intellektuella förmågor. Man kan också i högre grad låta sig inspireras av den ideologi om medborgerlig fostran som präglar liberal artsmiljöerna. De svenska universiteten har traditionellt sin grund i statens behov att utbilda kvalificerade tjänstemän, som präster, jurister, och läkare. De amerikanska universiteten bär på ett tydligare revolutionärt arv av att vara den plats inom samhället där det speglar sig självt, och där dess egna värden både prövas och pånyttföds. Den Jeffersonska tanken att universitetet är förutsättningen för en levande demokrati är i högre grad levande i det amerikanska systemet än hos oss, och präglar – medvetet och omedvetet - många amerikanska universitetslärare i deras yrkesethos. Vill man förstå varför dessa miljöer är så framgångsrika, och varför de ständigt lyckas förnya sig själv för en ny tid, så är det viktigt att se dessa specifika historiska linjer.

Också inom Sveriges olikartade historiska förutsättningar borde dessa idéer dock kunna få ett större genomslag. När det gäller syn på förhållandet mellan forskning och utbildning kan det amerikanska systemet tjäna som en god förebild, med lösningar som skulle vara möjliga att införa på ett lärosäte som Södertörns högskola. De viktiga komponenterna är dels en reglerad undervisningsåtagande, som sätter undervisningen till max 75 av heltid, och

därmed lämnar tid för forskning inom ramen för löpande tjänst. Därtill kan man möjliggöra att en del av undervisningen kan orienteras mot lärarnas forskningsintressen. Det ger både forskningsanknuten undervisning och undervisningsanknuten forskning. Systemet med sabbaticals är också ett bra sätt att avlasta stressen med att behöva söka forskningsmedel, genom att det garanterar möjligheten till att regelbundet få koncentrera sig helt på att färdigställa mer tidskrävande forskningsresultat. Det förenklar också institutionernas undervisningsplanering, som i Sverige regelmässigt slås sönder av med kort varsel inkommande forskningsanslag, som kräver ständiga snabba vikariatslösningar.

Planer för fortsatta kontakter med lärosäte

Under vistelsen har jag haft samtal med åtskilliga kolleger såväl innanför som utanför den filosofiska miljön. Det finns planer på att bjuda några av kollegerna från Amherst College till Södertörns högskola för föreläsningar, och även att eventuellt samarbeta kring en gemensam konferens kring frågor om minne och rättvisa. Jag har fått flera uppmuntrande förslag från både kolleger och studenter om möjligheten av ett besök som lärare eller föreläsare i framtiden. Jag hoppas därför kunna återvända i någon form framöver som en följd av de kontakter som knutits under hösten.

Om programmet Excellence in Teaching

Programmet har hittat en bra form för uttagning och urval. På Södertörns högskola var det tidigare rektor som handplockade kandidater, men numera är det ett internt ansökningsförfarande, vilket ger en mer genomskinlig process. Det är lite förbryllande för de kolleger jag talat med här att det slutgiltiga valet av lärosäte har karaktär av lotteri från stipendiatens sida. Men jag har svårt att se att man skulle kunna göra det annorlunda. Det mottagande lärosätet måste ju ändå göra en egen prövning om man har användning och plats för en viss kandidat. På Amherst tar man som sagt samarbetet med STINT på stort allvar, och lägger ner tid och möda på att välja ut nya kandidater. Jag talade med några kolleger inom ett naturvetenskapligt ämne som fått erbjudande om stipendiater

inför nästa år, och som nu uttryckte stor förhoppning om att just deras institution skulle få "sin" kandidat. Att man har lyckats bygga upp ett sådant förtroende för värdet av gästande svenska universitetslärare är imponerande. Angående genomförandet av terminen vill jag också passa på att nämna att mötet med de andra stipendiaterna i oktober var mycket givande och gav värdefulla perspektiv för det fortsatta genomförandet av terminen. När det gäller att utveckla programmet finns det anledning att diskutera utvidgande mot ytterligare några framgångsrika statligt finansierade liberal arts miljöer, vars villkor är mer likartade de svenska lärosätena. UC Berkely kunde kanske vara en sådan plats.

Avslutningsvis vill jag också uttrycka min tacksamhet för möjligheten att delta i programmet. Som det förhoppningsvis framgått av denna rapport har det varit en mycket givande vistelse. Jag är övertygad om att detta program inte bara är en stimulerande erfarenhet för enskilda akademiker, utan något som har långsiktiga positiva effekter på den svenska högskolevärlden.

Råd till kommande stipendiater, särskilt vid Amherst

När det gäller framtida stipendiater vid Amherst har jag en mängd tips av praktiskt karaktär, alltifrån hur man finner hus, hyr bil och vilka platser som är värda att besöka, också på campus, som de olika museerna och idrottsanläggningen. Det är information som jag gärna delar med mig av om det finns intresse. Mer allmänt angående Amherst skulle jag uppmuntra till att delta i de stora faculty meetings som hålls några gånger per termin. De ger en fascinerande inblick i gammaldags akademisk direktdemokrati, i en form och med ett tonfall som man inte hittar vid något svenskt lärosäte.